

АСНОЎНЫЯ ТЭНДЭНЦЫІ РАЗВІЦЦА СУЧАСНАЙ ЧЭШСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Чмарава М. І. (Установа адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова”,
кафедра літаратуры і міжкультурных камунікацый)

Анагацыя. У артыкуле разглядаецца асаблівасць грамадска-культурнай і літаратурнай атмасферы ў Чэхіі пачатку 1990-х гадоў, яе роля ў фарміраванні тэндэнцый сучаснага літаратурнага працэсу ў гэтай краіне.

У сучасным чэшскім літаратурным жыцці можна назіраць даволі вялікую разнастайнасць мастацкіх тэндэнцый і плыняў, аднак далёка не ўсе імёны і працэсы атрымалі сваё належнае месца, роўна як і ацэнку вартасці.

Найбольш цікавым, на нашу думку, быў літаратурны працэс у Чэхіі ў 1990-я гады. Палітычныя падзеі лістапада 1989 выклікалі і пачатак значных літаратурных пераўтварэнняў. Быў ліквідаваны падзел на літаратуру афіцыйную і неафіцыйную (забароненую). У 1990-я гады ўсе тры плыні, якія існавалі дагэтуль (літаратура афіцыйная, самвыдат і эмігранцкая літаратура), зліліся ў адно, хаця некаторы час яшчэ і захоўвалі свае спецыфічныя рысы і характарыстыкі. Унікальнасць чэшскай сітуацыі таго часу заключалася ў тым, што чытачу стала даступна абсалютна ўсё. Для літаратуразнаўцаў паўстала праблема выпрацаваць новыя крытэрыі для ацэнкі літаратурных твораў без уліку на тое, калі і як гэта стваралася. Быў зліквідаваны цэнзурны падыход, дзяржаказ і дзяржкантроль, якія існавалі, хоць і з некаторымі перапынкамі, практычна з 1930-х гг. Літаратурнае жыццё стала развівацца натуральным чынам, без штучных перашкод і забаронаў. Эмігранцкія выдавецтвы цэнтр сваёй дзейнасці перавялі на радзіму. Узніклі сотні новых выдавецтваў, якія ў вялікай колькасці выдавалі забароненых раней аўтараў, такіх, як В. Гавэл, Й. Шкворэцкі, Л. Вацулік.

Дасягнула росквіту папулярная масавая літаратура, пашыраліся кантакты з цэлым светам. Гэта час адзначаецца заняпадам многіх ранейшых выдавецтваў, што існавалі амаль 50 год, пры адначасовым росквіце розных літаратурна-культуралагічных часопісаў, такіх, як, “Akord”, “Proglas”, “Revolver Revue” і інш.

Сапраўды, наступіла тая свабода, пра якую цэлае пакаленне чэшскіх творцаў не магло і марыць і мусіла замагацца за яе. Разам з тым многія чэшскія даследчыкі літаратуры адзначалі вялікую літаратурную неразбярэху, паколькі да чытачоў разам прыходзяць творы розных перыядаў, ідэйных кірункаў, рукапісы, што дзесяцігоддзямі ляжалі ў шуфлядах, а таксама модныя сезонныя навінкі. Але недзе ў сярэдзіне 1990-х гадоў гэты хаос быў пераадолены, паколькі з’явіліся сур’ёзныя і прафесійныя выданні, якія дапамаглі зарыентавацца ў гэтай магутнай літаратурнай плыні апошніх дзесяцігоддзяў. Даследчыкі надавалі ўвагу каменціраванню асобных сучасных аўтараў, літаратурным пакаленням, развіцці жанраў, узаемаадносінаў палітыкі і літаратуры. Аднак асоба пісьменніка і сама літаратура якраз у 1990-я гг. страчвала тую ролю, якую яны адыгрывалі да 1989 г. на працягу стагоддзяў. Мастацтва стала прыватнай справай, якая больш не аказвала значнага ўплыву на грамадскае жыццё, як было дагэтуль, прэстыж, роля і павага, якую мелі творцы ад часоў рамантызму да авангардных школ, прыкметна зменшыліся. Гэтую думку пацвярджаюць многія літаратуразнаўцы. Спецыфічна чэшская, так як і славянская “будзіцельская”, роля асобы-творцы перастала існаваць. Безумоўна, такое становішча не магло працягвацца доўга. І з цягам часу ў чэшскай літаратуры з’явіліся новыя пісьменнікі, якія больш не бачылі мастака як голаса нелітаратурнай ідэі. Сюды можна аднесці такіх творцаў, як Тыпль, Піжл, Крэмлїчка, Касал, Яхім Топаль, Годрава і інш. У духу постмадэрністскай філасофіі яны лічаць літаратуру і мастацтва складнікам чалавечай свядомасці, яны чаргуюць розныя меркаванні і розныя ракурсы нарацыі ў сваіх творах, як гэта робіць, напрыклад, адзін з самых папулярных чэшскіх празаікаў сучаснасці Міхал Вівэг. Адметнасць стылю мастака заключаецца ў тым, што ён стварае ў сваіх кнігах новыя падобы мастацкай праўды, якую нельга ані абвергнуць, ані перайначыць. Гульня паміж рэальнасцю і фікцыяй, да якой звяртаецца М. Вівэг, вабіць вельмі многіх сучасных чэшскіх пісьменнікаў, а фантастыка і містыфікацыя становяцца амаль самымі распаўсюджанымі рысамі тэкстаў чэшскіх літаратараў.

У сучаснай чэшскай літаратуры прадстаўлена адначасова некалькі пакаленняў з рознай мастацкай і эстэтычнай арыентацыяй. Сярод абсалютна новых пісьменнікаў пераважаюць паэты. Хісткасць і ненадзейнасць самой эпохі спрыяе таму, што сучасная чэшская паэзія вельмі часта выступае як своеасаблівае тэрапія ад самазабойства. Тут можна прыгадаць творы Мілана Корала, Рамана Скленичкі. Аднак такія “лекі” не заўсёды даюць станоўчы эффект, пра што гаворыць дабравольны адыход з жыцця такіх таленавітых творцаў, як Міхал Чапек, Пётр Ракс, Лукаш Томін і інш.

У 1990-я гг. рэнесанс перажывае спірытуалістычная паэзія. Прыхільнікі гэтага кірунку абапіраюцца, перш за ўсё, на ідэі каталіцкага веравучэння (Пётр Боркавец, Данэла Седлачкава, Павел Пётр і некаторыя іншыя). Сярод паэтаў сучаснасці можна вылучыць групу, якая крытычна ставіцца да паслялістападаўскага перыяду развіцця, іх творы набылі характар і форму палітычнага памфлета. Сюды можна аднесці паэтаў А. Рэйха, Я. Семелу і інш. Новае жыццё перажывае і чэшскі сюррэалізм. Сярод новых чэшскіх літаратараў сваю прыхільнасць знайшоў і постмадэрнізм. Можна сцвярджаць, што тут з’явіліся тэксты, што ўжо сталі класікай (М. Камарэк, П. Коўдэлька, П. Ульрых). Менавіта постмадэрністская паэтыка, безумоўна, паўплывала на самага вядомага маладога чэшскага празаіка Міхала Вівэга, творы якога, аднак, выклікаюць шмат неадназначных і супрацьлеглых ацэнак. Гэтак сама можна сказаць і пра Іржы Драшнара, яго раманы вылучаюцца вялікім скепсісам. У постмадэрністскім кірунку пішуць паэты П. Ракаса, Я. Піжл, Я. Ванчы.

Адной з прыкметнейшых тэндэнцый чэшскай літаратуры першай паловы 1990-х гг. стала цікавасць да мемуарнай літаратуры. Некаторыя даследчыкі, такія, як П. Яноўшак, адзначаюць нават “гіпертрафію” гэтага жанру. Своеасаблівай формай жанравай мадыфікацыі мемуарнай літаратуры сталі так званыя размовы са знакамітымі пісьменнікамі, акцёрамі. Традыцыйна значнае месца ў панараме сучаснай чэшскай літаратуры займае гістарычны раман. Яго новыя тэндэнцыі заключаюцца ў тым, што большасць аўтараў скарыстоўваюць фармальныя прыёмы і постмадэрністскія падыходы да гістарычнага матэрыялу (У. Мацура, У. Кёрнер, З. Шмідт).

Не знікла і багатая на старадаўнія традыцыі чэшская гумарыстычная і сатырычная плынь у літаратуры. Плённа развіваецца ў сучасны перыяд жаночая і феміністычная літаратура. Ідэі фемінізму пракламуе ў сваіх творах К. Бідэрманава, Э. Гаўсэрава. Як культывую пісьменніцу ўспрымаюць Д. Фішэрава. Масавы паспеху дасягнула сваімі кнігамі і Г. Паўлоўская. Экзістэнцыяльную рэфлексію над жаночым лёсам увасобіла ў вершах Віола Фішэрава. “Кнігі для жанчын” плённа презентуе і В. Ржэгачкава.

Адчыненасць дзяржаўных межаў, павышэнне моўнай адукаванасці і міжнародных стасункаў пасля лістапада 1989 г. стала крыніцай новага літаратурнага феномена. Чэшскія аўтары пішуць і выдаюцца на іншых мовах (Л. Томін, А. Углірж) або на дзвюх мовах (В. Вейсліцава), і наадварот, чэшская мова стала сродкам самавыражэння прадстаўнікоў іншых народаў (славакі Я. Бернард, Ё. Юнас, паляк Ф.А. Белашэўскі).

Таким чином, можна констатувати, що сучасна чеська літературна праця має цікаві тенденції, плінні здобутки, які включають не тільки її вартість забароненої літератури, але і її з'явлення нових, яскравих, талановитих авторів, які плінно працюють традиції чеської літератури, а також паспяхова презентують її на міжнародному рівні.

Література

1. История литератур Восточной Европы после Второй мировой войны. – М. : Издательство «Индрик», 2001. Т. 2 : 1970–1980-е гг. / ред. коллегия: С. А. Шерлаимова, В. А. Хорев (отв. ред.), Г. Я. Ильина. – 500 с.
2. Шерлаимова, С. А. Литература «Пражской весны»: до и после / С. А. Шерлаимова. – Москва : Институт славяноведения РАН, 2002.
3. Česká literatura od počátku k dnešku. – Praha : Orion, 1998.